

Житомирський державний університет ім. Івана Франка
Соціально-психологічний факультет
Кафедра соціальної та практичної психології

Індивідуальні особливості пам'яті та їх вплив на успішність

Курсова робота
студентки 36 групи
заочного відділення
соціально-психологічного факультету

Орликовської Наталії І.

Науковий керівник:

Гніда Галина Петрівна

Житомир
2009

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Теоретичний аналіз пам'яті в молодшому шкільному віці	
1.1. Коротка характеристика молодших школярів.....	5
1.2. Теоретичне дослідження пам'яті та її види.....	6
1.3. Особливості пам'яті дітей молодшого шкільного віку....	9
Розділ II. Методи та методика дослідження	
2.1. Прийоми розвитку пам'яті.....	13
2.2. Прийоми покращання пам'яті в процесі навчання.....	23
Розділ III. Експериментальне дослідження пам'яті молодших школярів	
3.1. Процедура дослідження пам'яті у дітей молодшого шкільного віку.....	25
3.2. Висновок до проведеного дослідження.....	30
Висновок.....	32
Список використаної літератури	36
Додатки	

Вступ

Актуальність дослідження. Людина не може ставитися байдуже до оточуючого світу, і всяка людська активність побудована на процесі пізнання, тобто відображенні в психіці особи реальної дійсності. Процес пізнання розпочинається з відчуттів та спостережень, пройшовши стадії уявлень і пам'яті, перетворюється в мислення і завершення в процесах прийняття рішень та виконанні дій.

Щоб піднятися на вищий ступінь розвитку, дитина має засвоїти знання про навколишній світ, оволодіти нормами поведінки, набути певних навичок і вмінь. Все це пов'язано з роботою пам'яті. Якби людина не запам'ятовувала те, що сприймала, переживала, робила, її психічний розвиток був би неможливий.

Уже в старовинні часи люди звертали свою увагу на значення пам'яті. Есхіл, використавши уста Прометея, промовив: "Послухай, що я зробив цим смертним. Придумав числа, навчив складати слова і дав їм пам'ять". Стародавні греки матір'ю всіх муз вважали богиню пам'яті Мнемозину.

Роль пам'яті на різних щаблях історії людства неоднакова. В далекі часи, коли люди не володіли писемністю, вимоги до міцності та чіткості запам'ятовування і збереження досвіду були високими. Сучасна людина не в змозі буквально відтворювати те, що сприйняла, бо об'єм відомостей дуже великий. В зв'язку з цим змінились вимоги і до навчання. Якщо раніше в навчанні важливо було запам'ятати і відтворити відомості, то тепер на перший план виходять завдання розумового розвитку учнів. За даними психолого-педагогічних досліджень останніх десятиліть докорінно змінились зміст і методи навчання в початковій її ланці (Ш.А.Амонашвілі, В.В.Давидов, Л.В.Заков, В.В.Репін, Д.Б.Ельконін та ін.).

Отже ми обрали тему на дослідження пам'яті. Як на наш погляд ця тема актуальна була і буде актуальною на сьогодні і на майбутні часи, тому що

пам'ять в психології найчастіше визначається як здатність відтворювати в більшій чи меншій відповідності з оригіналом минулі події після зберігання їх впродовж певного часу.

Об'єкт дослідження: об'єктом нашого дослідження є розвиток пам'яті.

Предмет дослідження: Предметом нашого дослідження є індивідуальні особливості пам'яті у дітей молодшого шкільного віку, та їх вплив на успішність.

Гіпотеза дослідження. Використання спеціально розвиваючих прийомів розвитку пам'яті дозволяють підвищити рівень розвитку пам'яті.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз пам'яті як пізнавального процесу
2. Проаналізувати особливості пам'яті молодших школярів
3. Підібрати комплекс психодіагностичних методик для оцінювання рівня розвитку пам'яті

Отже **мета даної курсової роботи** – дослідити природу пам'яті та її особливості а також визначити її вплив на успішність у дітей молодшого шкільного віку.

Розділ I. Теоретичний аналіз пам'яті в молодшому шкільному віці

1.1. Коротка характеристика молодших школярів

Для того щоб нам дослідити нашу тему, а саме індивідуальні особливості пам'яті та їх вплив на успішність молодших школярів, нам потрібно дати характеристику особливостям розвитку молодшого школяра.

Головною характеристикою цього періоду є те, що дитина включається у систематичну організовану навчальну діяльність і здійснює її самостійно або у взаємодії з іншими людьми. Адаптація дитини до школи значною мірою залежить від рівня й характеру її самооцінки. Одні діти з упевненістю переступають уперше поріг школи, інші ж, навпаки, сумніваються у власних можливостях, тому що досить виразне уявлення про свою цінність, що склалося в дитини до цього віку, викликає в неї цілий ряд очікувань, пов'язаних з навчанням і школою. Одночасно початок навчання - це і якісно новий етап формування самооцінки. Тим паче, що тепер більшого значення набувають власні дії дитини, вона вже змушена відповідати за себе сама, а її досягнення і невдачі набувають офіційного характеру, постійно реєструються та проголошуються привселюдно. Унаслідок цього школа неминуче стає джерелом нового досвіду, який не може не вплинути на подальший розвиток Я-концепції дитини. Слід враховувати і те, що в житті дитини з'являється ще одна значуща особа, від якої вона отримує зворотний зв'язок, - учитель.

Відповідно до концепції Еріксона, у цей період формується таке важливе особистісне утворення, як почуття соціальної і психологічної компетентності, а також почуття диференціювання своїх можливостей. Протягом перших років навчання дитина, здійснюючи різноманітну продуктивну діяльність, намагається здобути визнання і заслужити схвалення. Невміння виконувати певні дії, низький статус у ситуаціях сумісної діяльності ведуть до появи почуття власної неадекватності. Таким чином,

розвиток, що відбувається в шкільні роки, істотно впливає на уявлення людини про себе як про компетентну і творчу особистість. З проблемою компетентності або некомпетентності людина стикається протягом усього життя. У шкільні роки вона постає особливо гостро, оскільки в цей період доводиться багато вчитися, і перед дитиною щодня виникають нові пізнавальні завдання, з якими вона не завжди може успішно справлятися. Відзначимо, що проблема компетентності в будь-якому віці є не що інше, як проблема позитивного самосприйняття. У дитини повинна з'явитися здатність сприймати свою некомпетентність у нових ситуаціях як привід навчитися чогось, а не як дефект особистості або ознаку неминучої невдачі. Тому, якщо дитина чогось не вміє, завдання батьків і вчителів - переконати її, що успіх обов'язково прийде, тільки пізніше і за умови наполегливої праці. Дуже важливо, щоб дитина зберегла самоповагу й тоді, коли вона відчуває свої недоліки.

Слід зазначити, що, на жаль, домінуючою цінністю в сучасній системі освіти є успіхи в навчанні. Діти, які демонструють гарні навчальні результати, одержують позитивну соціальну оцінку. А ті, хто не здатний змагатися з ними в навчанні, одержують низьку оцінку, незалежно від того, які вони мають здібності. Головною, якщо не єдиною, основою визначення здібностей школярів у системі традиційного шкільного навчання є вербальні прояви інтелекту. Всі інші навички і здібності не витримують конкуренції і витісняються з цієї системи цінностей. Тому багато дітей, які не мають високих даних в плані вербального інтелекту, відчувають, що вони взагалі ні до чого не здатні, а це відчуття найчастіше прирікає їх на невдачу.

1.2. Теоретичне дослідження пам'яті та її види

Пам'ять це є закріплення, збереження і відтворення в мозку того, що відбувалося в минулому досвіді людини.

Це своєрідна здатність живої системи фіксувати факт взаємодії з середовищем (внутрішнім або зовнішнім), зберігати результат цієї взаємодії

у формі досвіду і використовувати його у поведінці. Завдяки цьому не тільки накопичується індивідуальний досвід людини, здійснюється зв'язок з минулим, забезпечується єдність і цілісність людської особистості, а й, можливо, відбувається інтеграція психічних процесів і станів.

Прийоми або системи (рими, уявлення тощо), що служать для зберігання, кодування і відтворення інформації, називаються мнемонікою.

Формалізована структура пам'яті

Процеси пам'яті	Відмінності	Різновиди відтворення
Запам'ятовування Збереження Відтворення Забування	Швидкість запам'ятовування Точність Міцність	Впізнавання Згадування Пригадування

Різновиди пам'яті

За способом запам'ятовування	За тривалістю закріплення і збереження матеріалу	За змістом
Довільна (розвиток може тривати впродовж життя) Мимовільна (розвиток завершується у 15—16 років)	Сенсорна Короткочасна Оперативна Довготривала	Моторна Образна Словесно-логічна Афективна (почуття)

У вітчизняній психології за **способом запам'ятовування** прийнято поділяти пам'ять ще і на **логічну і механічну**. У повсякденній роботі образну пам'ять часто поділяють на зорову, слухову, дотикову, смокову. **Продуктивність пам'яті** визначають за її обсягом, міцністю, швидкістю запам'ятовування, точністю та часом утримання інформації.

Вирізняють також **видову** (накопичену у процесі еволюції) і **набуту** (накопичену у процесі життя певної людини). Так, А.Леонт'єв наприклад, поділяє пам'ять на біологічну і видову (соціально-історичну) форми. Механізм виникнення першого виду — безпосередній, сенсорний, другого —

опосередкований, інтелектуальний. Розглядаючи онтогенез пам'яті, він зауважує, що в силу природних законів пам'яті на початку її розвитку стимулами-засобами виступають випадкові стимули, зовнішні подразники. Пізніше цей допоміжний засіб запам'ятовування стає об'єктом уваги, внутрішнім слідом попереднього досвіду людини. Відтоді оволодіння пам'яттю означає оволодіння засобами її стимуляції.

Види пам'яті визначають за такими критеріями:

- що запам'ятовується і відтворюється — пам'ять поділяють на рухову, емоційну, образну, словесно-логічну;
- за тривалістю закріплення і збереження матеріалу — оперативна і тривала.
- як процеси пам'яті включаються у структуру діяльності, як вони пов'язані з її цілями та засобами — пам'ять несвідому і свідому;
- за усвідомленням (розумінням) змісту матеріалу пам'яті — смислова й механічна.

Емоційна — це запам'ятовування і відтворення своїх емоцій і почуттів.

Образна — запам'ятовування образів, уявлень про предмети та явища навколишнього світу. Вона буває зоровою, слуховою, дотиковою, нюховою, смаковою.

Словесно-логічна (словесна) — це наші думки, поняття, судження.

Оперативна — швидке запам'ятовування, негайне відтворення і збереження ненадовго.

Довгочасна — тривале зберігання.

Несвідома — сама по собі.

Свідома — коли людина ставить мету щось запам'ятати.

Смислова — пов'язана з розумінням запам'ятовуваного.

Механічна — не досягається розуміння заучуваного матеріалу.

1.3. Особливості пам'яті дітей молодшого шкільного віку

У молодшому шкільному віці пам'ять набуває виразного пізнавального характеру. Дитина починає усвідомлювати особливе мнемічне завдання, відокремлювати його від якогось іншого. Пам'ять молодшого школяра, порівняно з пам'яттю дошкільника, більш свідома й організована. Однак, як і раніше, наочно-образна пам'ять більш розвинена, ніж логічна - діти краще запам'ятовують конкретні предмети й факти, ніж визначення й пояснення. Молодші школярі схильні до механічного запам'ятовування шляхом повторення, без усвідомлення смислових зв'язків. Це пояснюється тим, що вони ще не вміють диференціювати завдання запам'ятовування (що треба запам'ятати дослівно, а що загалом). Тому часті випадки, коли діти віддають перевагу дослівному запам'ятовуванню, а не переказу. Молодші школярі не можуть і правильно організувати смислове запам'ятовування: не вміють розбивати матеріал на смислові групи, виділяти опорні пункти для запам'ятовування, складати план тексту тощо.

Молодший шкільний вік характеризується значними якісними змінами, які відбуваються в розвитку пам'яті дитини. За даними дослідження П.І. Зінченка, А.О. Смірнова, Г.А. Орнстейп та ін. при цілеспрямованій роботі учителя у молодших школярів поступово змінюються способи запам'ятовування. Більшість першокласників просто повторюють кожне слово, яке необхідно запам'ятати. У III класі більшість дітей повторюють слова групами. Деякі з них групують слова за загальними ознаками. Окремі учні IV класу при запам'ятовуванні використовують семантичну обробку матеріалу, логічні висновки для реконструювання подій. Здійснюючи індивідуальний підхід, учитель може стимулювати окремих учнів створювати «розумовий образ», який відрізняється яскравістю і краще запам'ятовується. Можна навчити найбільш розвинених учнів IV класу прийому відшукування інформації у пам'яті, створювати різноманітні сценарії для збереження запам'ятованого.

У молодшому шкільному віці значно підвищується здатність заучувати й відтворювати. Зростає продуктивність запам'ятовування навчального матеріалу. Порівняно з першокласниками в учнів другого класу запам'ятовування конкретного матеріалу збільшується на 28%, абстрактного — на 68%, емоційного — на 35% такі дані, при дослідженні отримали науковці М.Н. Шардаков, Е.А. Фарапанова та ін.. Обсяг запам'ятовування за однакового проміжку часу однакового матеріалу з віком і навчанням молодших школярів теж зростає. Якщо прийняти обсяг запам'ятовування першокласника за 100 балів, то він виразиться в учня II—III класів 163 балами це стверджує М.Н. Шардаков.

В учнів II—III класів зростає міцність запам'ятовування особливо це наголошує С.Г. Бархатова. У молодших школярів інтенсивно розвивається точність запам'ятовування тексту. Учні III класу в середньому в 2,4 рази точніше запам'ятовують текст порівняно з учнями I класу і в 1,5 рази точніше, ніж учні II класу. Існують значні індивідуальні відмінності в кількості й точності відтворення тексту.

З віком у молодших школярів підвищується точність впізнавання запам'ятованих об'єктів. Найбільший діапазон відмінностей у впізнаванні спостерігаються у першокласників, а в учнів третіх класів він значно звужується (у 4—5 разів). Дівчата початкових класів дещо точніше впізнають об'єкти, ніж хлопчики цього віку, це ми бачимо із досліджень О.В. Скрипченка. Відбуваються й якісні зміни у процесах впізнавання. Першокласники, впізнаючи об'єкти, більше спираються на їх загальні ознаки (родові), а третьокласники детальніше їх аналізують, виділяють у них більш специфічні видові й індивідуальні ознаки, про це ми читаємо з дослідження Є.М. Кудрявцевої

Розвиток пам'яті молодших школярів полягає в зміні співвідношення мимовільного й довільного запам'ятовування (у бік зростання ролі довільного), образної та словесно-логічної пам'яті. У молодшому шкільному віці особливо інтенсивно розвивається словесно-логічна пам'ять. Цей

розвиток, який досліджували П.І. Зінченко і Г. Серeda, обумовлений мовленням учнів у зв'язку із засвоєнням учнями навчальної програми. Згадані автори підкреслюють, що запам'ятовування першокласників недостатньо цілеспрямоване. Лише у третьокласників зростає цілеспрямованість, а заучування набуває мотивованого характеру. Спостереження показують, що в процесі запам'ятовування спостерігаються значні індивідуальні відмінності, особливо в учнів четвертих класів. Вони проявляються не тільки у швидкості і точності запам'ятовування, а й у прийомах заучування навчального матеріалу.

У молодшому шкільному віці відбувається інтенсивний розвиток довільної пам'яті, довільного запам'ятовування й відтворення. Але без спеціального керівництва розвитком пам'яті молодші школярі звичайно використовують тільки найпростіші способи довільного запам'ятовування і відтворення (переказ). Спроби використати продуктивні способи ускладнюють роботу учнів. Так, у школярів II класу переказ оповідання з використанням готового плану дає нижчі результати, ніж просте повторення, таке дослідження було проведене П.І. Зінченком, Г.В. Рєпкіним.

Розвиток довільної пам'яті не означає послаблення мимовільних видів запам'ятовування. Вони відіграють важливу роль у збагаченні досвіду молодших школярів. В учнів I—III класів довільне запам'ятовування буває найбільш продуктивним тоді, коли запам'ятовуваний матеріал стає змістом активної діяльності, хоч ця діяльність і не має спеціального мнемічного спрямування. У розвитку мимовільної пам'яті у молодших школярів з'являються нові якісні особливості, породжувані новим змістом і формами їх діяльності. Мимовільне запам'ятовування і відтворення включається у систематичне виконання ними навчальних завдань. Завдяки цьому, а також у зв'язку з дальшим розвитком мислення, воно набуває дедалі більшої систематичності і вищої продуктивності. Спираючись на можливості мимовільної пам'яті і створюючи необхідні умови для її функціонування,

можна забезпечити набуття молодшими учнями досить великих за обсягом і складних за змістом знань, це стверджує психолог П.І. Зінченко.

На розвиток пам'яті у молодших школярів впливають не тільки притаманні тенденції у вікових закономірностях пам'яті, а й методи і способи роботи учителя, змістовна і структурна побудова підручників, навчальних посібників. Чітке структурування учбового матеріалу на уроці, системність в організації навчальної діяльності учнів, послідовність інформаційного матеріалу, логіка його викладу на уроці суттєво впливає на розвиток пам'яті у молодших школярів про це наголошують психологи П. Зінченко, В. Волошина, Г. Серeda та ін. Згадані дослідники дають деякі поради по запобіганню забування учнями навчального матеріалу, виходячи із власних досліджень та даних Еббінгауза, К.Д. Ушинського та інших. Вони стосуються систематичного повторення навчального матеріалу особливо в найближчі дні.

До кінця молодшого шкільного віку в учнів повинна сформуватися здатність до запам'ятовування і відтворення змісту, сутності матеріалу. Дуже важливо навчити дітей правильно ставити цілі для запам'ятовування, адже саме від мотивації залежить продуктивність навчання а отже і успішність молодших школярів. Тож покращувати успішність молодшого школяра означає розвивати пам'ять молодшого школяра, отже далі у нашому дослідженні ми звернемо увагу на прийоми розвитку пам'яті. Тож ми переходимо від теоретичного розділу. дослідження пам'яті. до практичного.

Розділ II. Методи та методика дослідження

1.1. Прийоми розвитку пам'яті

Особливо ми хочемо наголосити на тому, що дослідження психологів свідчать, що пам'ять дітей можна значно поліпшити за умови систематичної і цілеспрямованої роботи. Але тренувати механічну пам'ять малоефективно. Необхідно, щоб дитина добре розуміла те, що вона запам'ятовує. Крім того, дітей потрібно вчити різних способів організації матеріалу, що полегшує його запам'ятовування, адже від цього на пряму зростає успішність школяра.

Часто доводиться чути від батьків скарги на те, що в їхньої дитини погана пам'ять, їй дуже важко вдається розучування віршів, пісень, будь-якої інформації, яку вона отримує в школі.

Перш за все необхідно розповісти про особливості пам'яті першокласників. Важливо знати, що дитині шестирічного віку значно легше запам'ятовувати те, що супроводжується наочністю — тобто, коли ми показуємо ілюстрації, картинки, малюнки. Крім того, легше вдається запам'ятовування, якщо розучування відбувається мимоволі, непримусово, за власним бажанням дитини. Довільність психічних процесів у дітей сформована недостатньо, тому і сконцентрувати зусилля на запам'ятовуванні дитині значно важче, ніж дорослому.

Добре, якщо створюється ігрова ситуація, або дитина виконує якісь практичні дії, рухається. Також слід знати, що пам'ять у дітей молодшого шкільного віку короткочасна — тобто дитина досить швидко забуває те, що вивчила, якщо ця інформація не повторюється.

Розвивати й зміцнювати пам'ять потрібно для того, щоб покращити успішність і це варто робити як вчителям так і батькам. Але при цьому слід дотримуватись таких правил:

- ніколи не можна казати дитині (або при дитині), що в неї погана пам'ять. Навпаки, потрібно хвалити, бо віра у свої сили додає впевненості в собі і збільшує бажання займатися;
- робота з розвитку пам'яті не повинна мати примусовий, нав'язливий характер, заважати грі, спілкуванню з іншими дітьми, відбуватись замість прогулянок, оздоровчих заходів;
- потрібно намагатися зробити цю діяльність цікавою для дитини, також потрібно придумувати ігрові сюжети, ситуації, що потребують напруження уваги і пам'яті.

Наприклад: «Нагадай мені, будь ласка, щоб я не забула», «Запам'ятай, скільки олівців ми залишили...» тощо;

- потрібно спостерігати, чи не помиляємось ми: можливо, дитина добре запам'ятовує те, що її цікавить, що відбувається в грі, супроводжується наочністю;
- при заучуванні повинні підбирати відповідні картинки, ілюстрації, пропонувати дитині схематично зобразити предмети, про які йдеться, в повторі, на папері, в рухах тощо; дотримуватись правил повторення — через короткий проміжок часу, але без авторитарного нав'язування;
- використовувати зручні ситуації, щоб пограти з дитиною в цікаві ігри, що сприятимуть розвитку пам'яті.

Одна з найважливіших умов оволодіння способами логічного запам'ятовування - певний рівень розвитку розумових операцій.

Найкращі можливості для навчання прийомів осмисленого запам'ятовування надає **класифікація**. Після того як дитина навчилася групувати предмети за вихідними ознаками, потрібно показати їй, що, виділяючи і називаючи групи однорідних предметів, легше їх запам'ятати. Навчання дітей класифікації сприяє успішному оволодінню більш складним способом запам'ятовування - **смысловим групуванням**, з яким діти неминуче зустрічаються в школі. Процеси класифікації і смыслового групування

мають багато спільного за складом операцій, які входять до них, і ті труднощі, що на них натрапляють молодші школярі, розв'язуючи пізнавальні і мнемічні завдання, багато в чому є результатом недостатньо розвинутого логічного запам'ятовування.

Ще один спосіб запам'ятовування - **сміслові співвіднесення**, в основі якого лежить методика А.Р.Лурії і Л.С.Вигодського. Цей спосіб полягає у встановленні смислового зв'язку між словом і картинкою. Перед дитиною ставлять завдання запам'ятати певну кількість слів. Для цього їй пропонують вибрати з картинок ту, яка б допомогла запам'ятати дане слово. Наприклад, до слова «ніч» дитина вибирає картинку, на якій намальована лампа, до слова «молоко» - картинку з зображенням склянки. Успішним відтворення слів буде в тому випадку, якщо дитина обґрунтує свій вибір. Пропонуємо варіант подібного завдання.

Завдання 1. «Сміслові співвіднесення».

Картинки: лисиця, їжак, портфель, машина швидкої допомоги, сир, мітла, цвях. Слова для запам'ятовування: їжа, учень, лікар, двірник, зоопарк, молоток, яблуко. Через 20-30 хвилин після виконання завдання дитину просять назвати слова, які вона запам'ятала. Можна запропонувати дитині самій намалювати картинку (значок, символ, схему), що допомогла б їй згадати запропоновані слова.

Розвитку опосередкованої пам'яті сприяють усі завдання, спрямовані на навчання дітей використання схем і моделей.

Особливо корисно навчити дітей складати **план тексту** при підготовці до переказу. Для найменших доступне складання плану у вигляді послідовного ряду картинок. Якщо немає ілюстрацій, то можна лише називати, яку картинку варто було б намалювати до початку розповіді, яку наступну. Потім картинку варто замінити переліком основних думок: «Про що говориться на початку розповіді? На які частини можна розділити всю розповідь? Як назвати першу частину? Що головне?» - і т.д.

Можна також навчити дітей складати **схематичний план**. Пропонуємо варіант подібного завдання.

Завдання 2. «Схематичний план». Спочатку запропонувати дитині схематично зобразити невелике висловлення. Наприклад: «Сашко й Марійка грали на подвір'ї». Для цієї фрази підійде зображення фігурок хлопчика й дівчинки (досить схематичне) з якою-небудь іграшкою. Можна намалювати зверху небо, щоб не забути слово «на подвір'ї». Згадувати фрази можна через кілька годин або наступного дня. Коли дитина навчиться схематично зображувати фрази, їй можна запропонувати намалювати невелику розповідь, що складається з 4-5 основних епізодів. Дорослий допомагає дитині виділити епізоди й зобразити їх за допомогою 2-3 умовних позначок. Зображення першого епізоду з другим і т.д. можна з'єднати стрілкою. Тепер нехай дитина спробує, користуючись намальованим, переказати оповідання чи казку.

Молодших школярів потрібно спеціально навчати прийомів запам'ятовування

Текст потрібно осмислити в цілому. Потім розділити його на частини, виділити опорні слова, скласти план або схему, розглянути картинки, що допомагають запам'ятовувати. Читання тексту слід чергувати з його переказом. Матеріал, що запам'ятовується, потрібно вводити невеликими порціями через певний час. Оптимальна величина порцій і тривалість перерви залежать від індивідуальних особливостей пам'яті. Їх треба підбирати шляхом проб.

Опановуючи будь-який спосіб запам'ятовування, дитина вчиться виділяти мету запам'ятовування - згадувати і здійснювати для її реалізації певну роботу з матеріалом. Вона починає розуміти необхідність повторення, зіставлення, узагальнення, групування матеріалу з метою запам'ятовування. **Так у дітей розвивається довільна логічна пам'ять.**

Пропонуємо кілька варіантів ігрових завдань, спрямованих на розвиток різних видів пам'яті.

Наступні завдання орієнтовані на використання в «групах розвитку» для корекції пам'яті молодших школярів.

Завдання 3. «Хто більше запам'ятає?». Перший учасник гри називає будь-яке слово, наприклад «квітка». Наступний учасник повторює назване слово і вимовляє якесь інше, наприклад «ліс». Третій учасник гри повторює вже два попередніх слова («квітка, «ліс») і вимовляє своє: «школяр» і т.д. Переможцем стає той, хто зможе відтворити більшу кількість слів.

Завдання 4. «Запам'ятовуємо малюючи». Ведучий послідовно називає слова, після кожного названого слова робить паузу. За цей час учасники гри повинні якимось малюнком зобразити назване слово. Нехай малюнок буде не зовсім зрозумілий для інших, аби гравець міг потім одне за одним назвати слова. Хто запам'ятав слів більше за інших, той і виграв.

Завдання 5. «Запам'ятовуємо слова». Гра проводиться в парах. Кожний із партнерів на аркуші паперу пише 20 будь-яких слів. Поки гравці пишуть, вони повинні запам'ятати ці слова. Дається обмеження в часі. Потім учасники гри обмінюються аркушами і перевіряють, наскільки добре кожний із них запам'ятав записані ним самим слова.

Завдання 157. «Кольори». Ведучий пропонує всім учасникам по черзі назвати п'ять предметів одного кольору (червоного, зеленого, синього і т.д.). Той із гравців, хто за 1 хвилину не зможе пригадати п'ять предметів названого кольору, вибуває з гри. Повторювати вже названі предмети не можна.

Завдання 6. «Форма предметів». Ведучий пропонує всім учасникам по черзі назвати п'ять предметів однакової форми (круглі, прямокутні і т.д.)- Той із гравців, хто за 1 хвилину не зможе пригадати п'ять предметів, що мають названу ознаку, вибуває з гри. Повторювати вже названі предмети не можна.

Завдання 7. «Чий предмет?». Гравці кладуть на стіл по одному предмету. Ведучий намагається запам'ятати, хто який предмет і в якій

послідовності поклав. Перемагає ведучий, який дав найбільшу кількість правильних відповідей.

Завдання 8. «Переказ по колу». Ведучий читає текст. Учасники гри уважно слухають. Переказ починають із будь-кого з гравців. Далі - за годинниковою стрілкою. Кожний говорить по одному реченню. Потім усі ще раз слухають текст і доповнюють переказ, виправляючи зроблені помилки.

Завдання 9. «Текст та іменники». Ведучий читає текст і пояснює, що треба якнайкраще запам'ятати його. Переказ буде здійснено колективно. Щоб краще запам'ятати, кожний з учасників повинен подумки розбити текст на багато маленьких частин і замість докладної розповіді має назвати іменник, який найбільше відповідає певній маленькій частині. Причому, кожний наступний учасник гри повторює іменник, названий попереднім гравцем, і додає свій. Ця гра не тільки розвиває пам'ять, але й навчає виділяти головне в тексті, організовувати мислення і запам'ятовування.

Завдання 10. «Пісні». Основна мета гри - згадати якнайбільше пісень. Перший учасник співає куплет будь-якої пісні, другий повинен згадати і проспівати куплет іншої пісні, але в ньому обов'язково має бути хоча б одне слово з попередньої і т.д. Той з учасників, хто протягом однієї хвилини не може підібрати пісню, вибуває з гри.

Завдання 11. «Рухова пам'ять». Гравці розбиваються на дві команди. Ведучий просить учасників гри вибрати по одному представнику від обох команд і журі. Представники команд танцюють протягом 15 секунд. Члени кожної команди спостерігають за ними. Після сигналу ведучого представники кожної команди повинні повторити рухи танцюриста-суперника якомога точніше. Журі оцінює рухову пам'ять учасників гри, визначає команду-переможця, а потім і гравця, який має найкращу рухову пам'ять.

На сьогодні стосовно проблем пам'яті є багато цікавої літератури. Автор у своїй роботі з успіхом використовує матеріали книги Д.Лапп «Поліпшуємо пам'ять у будь-якому віці». Дані вправи які ми взяли вписано з цієї книги.

Щоб поліпшити свою пам'ять, необхідно зрозуміти, як діє її механізм, що йому перешкоджає, а що полегшує роботу. Цей механізм можна зобразити у вигляді ланцюга, між ланками якого іноді відбуваються розриви, які призводять до погіршення пам'яті: потреба, або інтерес → мотивація → увага → концентрація → організація

Найважливішою умовою гарної пам'яті є активна участь свідомості, як у момент запам'ятовування, так і при згадуванні чого-небудь. Будь-яка організація матеріалу, який запам'ятовується, полегшує роботу пам'яті.

Назвемо основні **засоби, які допоможуть поліпшити роботу пам'яті:**

- пауза при зосередженні;
- розслаблення;
- концентрація уваги;
- активність почуттів при сприйманні;
- вибіркова увага;
- уявні образи;
- коментарі з особистими емоціями й асоціаціями;
- пошук питань, які стосуються того, що запам'ятовується;
- організація матеріалу, що запам'ятовується, відповідно до категорій, принципів, структур і т.д.;
- перевірка й перегляд.

Увага - необхідна передумова запам'ятовування. Часто погане запам'ятовування викликане саме браком уваги. Якщо увага контролюється, то спонтанне, випадкове запам'ятовування поступається місцем навмисному запам'ятовуванню за участю свідомості. Однак неможливо підтримувати достатній рівень уваги при різних перешкодах: сторонніх подіях, відхиленнях від теми, сильних переживаннях, утомі, занепокоєнні, депресії або необхідності робити дії автоматично. В усіх цих випадках процес запам'ятовування буде неефективним. Однією з найпоширеніших причин браку уваги і, як наслідок, погіршення пам'яті буває почуття занепокоєння. Коли дитину щось турбує, то замість того, щоб зосередитися на потрібному

предметі, вона витрачає час і енергію на занепокоєння. Страх забути щось потрібне - одна з причин збоїв у роботі пам'яті. Дуже важливо позбутися цього занепокоєння - з його зникненням пам'ять буде розблокована, і дитина зможе згадати те, що їй потрібно. У таких випадках корисно почати обмірковування способів виконання завдання разом з дитиною. Практичні міркування позбавлять дитину від занепокоєння й тим самим знімуть розумове напруження. Зменшити внутрішнє занепокоєння допоможе й розслаблення. Розслаблення дає можливість оцінити ситуацію й зосередитися, тим самим створюючи сприятливі умови для роботи пам'яті.

Залучення почуттів - перший крок у стимуляції діяльності мозку й розвитку пам'яті. Свідомим використанням органів чуттів ми залучаємо до процесу запам'ятовування чуттєву (сенсорну) пам'ять. Найкращий результат дає сполучення всіх видів чуттєвого сприймання. Психолог може запропонувати школярам вправи для розвитку чуттєвого сприймання - зору, слуху, дотику, нюху, загострення смаку.

Завдання 1. «Загострення нюху». Старанно нюхайте квіти, гілки дерев, парфуми, кулінарні вироби - словом, усе, що можна піднести до носа. Проаналізуйте специфічний запах кожного предмета й опишіть його. Порівнюйте запахи між собою. Спробуйте виділити серед них найбільш приємні вам і, навпаки, неприємні. Як ви вважаєте, чому вам подобаються ті чи інші запахи? Через деякий час ви досить легко зможете описати словами будь-який запах.

Завдання 2. «Загострення смаку». Під час їди пробуйте на смак і ретельно дегустуйте все, що перед вами. Аналізуйте специфічний смак кожного блюда і пробуйте вгадати, які компоненти до нього входять. Зверніть увагу, як приправи і прянощі змінюють смак їжі. Порівнюйте між собою продукти того самого типу. Роблячи це, ви краще навчитесь оцінювати те, що їсте, і збережете все це у своїх спогадах.

Завдання 3. «Розвиток слуху». Вслуховуйтеся у звучання слів. Звуковий склад багатьох слів нагадує про їх значення: шум, свист, шепіт,

журчання, воркотання, дзижчання. Відшукуйте звуконаслідувальні слова, багато їх можна знайти в поезії. Спробуйте підбирати рими до слів, які ви хочете запам'ятати. Уважно дослухайтеся до мови людей навколо вас, до їхньої манери говорити. Аналізуйте висловлення, мову, стиль, настрій, навколишнє оточення. Які слова вибирають співрозмовники? Який тон їхнього голосу? Що служить головним резонатором - рот, гортань чи груди?

Завдання 4. «Спостерігайте кольори». Вивчайте різні відтінки кожного з основних кольорів (наприклад, червоні тони включають пурпурний, світло-червоний, вишневий, рожевий, малиновий та ін.), ступінь яскравості й густоту тону. Знаходьте гармонію в тонах і відтінках і гармонію в самих кольорах. Зверніть увагу, що колір, настрій та індивідуальність часто зливаються воедино.

Завдання 5. «Усвідомлення словесного матеріалу». Пропонується список слів:

папір	поцілунок	вовна	сльоза
ваніль	автобус	кіт	млинець
волосся	поверхня	лікер	лікар
слон	щастя	шовк	чобіт

Читаючи кожне слово, уявіть собі зовнішній вигляд цього предмета, його смак, запах, звуки, які він може видавати, і т.д. Змусьте працювати свою уяву, і ви запам'ятаєте будь-який список. Наприклад, зубна паста на вигляд біла і блискуча, з м'ятним запахом і смаком гострим і солодким одночасно.

Відтворення в пам'яті зорових образів і образне уявлення думок мають велике значення для гарної пам'яті. Зорове уявлення (візуалізація) якої-небудь ідеї полягає в уявному створенні картини-ілюстрації. Це забирає трохи часу, але допомагає легше відтворити інформацію в майбутньому. Емоційно забарвлені й значущі для нас образи зберігаються в пам'яті довше. Для розвитку здатності відтворювати уявні образи психолог може запропонувати підліткам і старшим школярам різні вправи. Ось одна з них.

Завдання 6. «Уявні образи й емоції». Прочитайте рядки 1-10. Після кожного рядка заплющити очі, щоб зосередитися, і уявіть собі відповідну картину.

1. Лев, що нападає на антилопу.
2. Собака, який виляє хвостом.
3. Муха у вашому супі.
4. Мигдальне печиво в коробці, що має форму ромба.
5. Блискавка в темряві (застигла картинка, що потім змінюється).
6. Пляма на вашій улюбленій сорочці або блузці.
7. Діамант, що виблискує на сонці.
8. Крик жаху вночі.
9. Радість материнства.
10. Товариш, який краде гроші з вашого гаманця.

Тепер візьміть аркуш паперу і, не перерічуючи списку, спробуйте знову візуалізувати те, що згадаєте. Запишіть це. Назвіть відповідні картини. Коли закінчите, спробуйте проаналізувати викликані ними емоції. Порівняйте ваш список з початковим і зробіть висновки. Які з образів і емоцій найкраще закріпилися у вашій пам'яті?

Щоб ефективно запам'ятовувати, діти повинні **усвідомлювати, що ж саме вони сприймають**, які почуття пробуджує це сприймання і які викликає думки.

Вибіркова увага дозволяє свідомо зосередитися на тому, що діти бажають запам'ятати. Для цього необхідна участь свідомості як в емоційному, так і в суто логічному плані. Щоб зробити увагу більш вибірковою, потрібно пояснити дітям, що вони мають усвідомити таке:

1. Яка сенсорна картина: що сприймають ваші органи чуттів.
2. Примітні деталі: що впадає вам в очі?
3. Які емоції: що вас зворушує?

Кожного разу, коли діти розглядають яку-небудь річ, потрібно ставати собі два головних питання: «Подобається вона мені чи ні?» і «Що саме мені подобається, а що не подобається?».

Додатково психолог може запропонувати вправи, спрямовані на розвиток уміння аналізувати предмети і явища за схемою, запропонованою

вище (від емоції до логіки); виділяти деталі, частини з цілого; порівнювати - пошук спільних рис і розбіжностей. Для цього можуть бути використані літературні твори, фільми, картини та ін.

1.2. Прийоми покращання пам'яті в процесі навчання

Асоціації відіграють дуже важливу роль у будь-якому процесі навчання. Один образ викликає інший, так що асоціації допомагають різним чином упорядкувати всі елементи інформації, що надходить. Пошук специфічних асоціацій, подібностей, розходжень і способів групування допомагають процесам запам'ятовування і відтворення. Уявне об'єднання зорових образів (зорова уява, візуалізація) сприяє обробці інформації «у думках». Уява робить цю обробку більш тонкою і вносить у матеріал, який запам'ятовується, особисту складову, полегшуючи тим самим його відтворення. Таким чином, зорові асоціації й уява створюють необхідний контекст для гарного утримання інформації в пам'яті.

Завдання 1. «Перелік і контекст». Ми пояснюємо дітям щоб вони спробували перегрупувати подані нижче слова так, щоб полегшити їх запам'ятовування. Придумайте історію, яка звела б їх разом, і подумки уявіть собі хід подій. Дайте простір своїй уяві.

панда	повітря	візок	фужер	бджола
вода	жовтець	сонце	кіт	маргаритки

Завдання 2. «Нелогічні асоціації». Знайдіть асоціації, що зв'язували б слова всередині кожного з рядків, поданих нижче. Дайте простір своїй уяві, не обмежуйте його рамками логічних асоціацій. Запишіть першу асоціацію, що спала вам на думку. Акцентуйте, по можливості, видовищний бік вашої асоціації та її емоційне забарвлення. Емоції допоможуть краще запам'ятати потрібний матеріал.

1. Книга	квітка	сосиска	мило
2. Верблюди	зима	папір	смутний

3. Стілець	свіча	радість	мати
4. Тюльпан	парасолька	кішка	взуття
5. Ласощі	засмучення	небо	машина

Відразу згадати ці слова досить легко. Щоб ускладнити завдання, відкладіть пригадування на якийсь час, протягом якого ви можете відволіктися.

Розділ III. Експериментальне дослідження пам'яті молодших школярів

3.1. Процедура дослідження пам'яті у дітей молодшого шкільного віку

Дослідження способів запам'ятовування та пригадування у молодшому шкільному віці ми провели у Новобобрівському навчально-виховному комплексі з учнями четвертого класу.

В дослідженні взяли участь учні четвертого «Б» класу: Мерінов Роман, Кашталінчук Діна, Чумаченко Рома, Грибовський Андрій, Дітківська Люда, Павицька Анна, Кириленко Настя, Гурський Ігор, Орихівська Евеліна, Свобода Вікторія, Прокопчук Кирил, Козагородський Віталій, Стадник Денис, Подорожній Юрій, Потайчук Максим, Вшивцева Каріна, Пойківський Денис, Ігнатюк Роман.

Матеріал, що був запропонований для запам'ятовування, виявився, за свідченням тих, кого досліджували, не однаковим за важкістю.

Більшість школярів погодились, що найбільш важкими для запам'ятовування були числа, потім слова, а найбільш легким був текст. Але все ж таки невелика кількість досліджуваних (5-6 чоловік), які виявили найбільш низьку продуктивність запам'ятовування всіх видів матеріалу, вважала найбільш важким текст, в той час як числа і слова вважалися цими учнями найбільш легкими для запам'ятовування.

Запам'ятовування чисел.

В якості основного і, по суті, єдиного способу запам'ятовування числового ряду всі другокласники застосовували повторення про себе кожного окремого числа. Майже ніхто з них під час читання чисел свідомо навіть не намагався якимось чином згрупувати їх, з'єднати, класифікувати. На питання експериментатора: “Що ти робив, щоб добре

запам'ятати числа?” більшість дітей зазвичай давалися такі відповіді: “Нічого не робив, просто читав і запам'ятовував, як було записано” або “Читав вголос і намагався кожне число повторити один-два рази про себе”, “Дивилася уважно і скільки встигала повторювала про себе”. Деякі досліджувані використовували зовнішні прийоми, що полегшували запам'ятовування: говорили числа пошепки, при цьому рухали губами, відмічали число на пальцях (наприклад, прочитавши число 27, відклали два пальці і сім пальців).

Говорячи про процес відтворення, багато також відмічали, що вони “нічого не робили, щоб добре пригадати”, а “говорили те, що памятали”. Але все ж таки аналіз дослідження відтворення показує, що тільки 9 досліджуваних, причому тих, у кого були найнижчі результати, відтворювали числа без всякої системи і без будь-яких спроб пов'язати їх між собою. Всі ж інші учні (всі 15 кращої половини групи і 6 з показали гірші результати) в процесі пригадування відтворювали числа або в тій послідовності, в якій вони пропонувалися (пов'язуючи, правда, обмежену їх кількість – два-три перших чи два-три останніх), або об'єднували числа в пари за схожістю одиниць або десятків (61–41; 36–32; 65–56).

Лише троє досліджуваних, причому ті, що запам'ятали числа краще за інших, намагалися об'єднати числа в більші групи – по десятках, при відтворенні, а одна з цих досліджуваних (Каріна В.) так характеризує процес запам'ятовування чисел: “Щоб добре запам'ятати числа, я спочатку швидко читала їх про себе, а потім вголос. Спочатку хотіла запам'ятати числа на 60, потім на 50 та інші, але в мене погано вийшло, так важко”.

Таким чином, всі 15 досліджуваних, що показали більш високі результати, відтворювали числа за тією чи іншою системою (часто не усвідомлюючи цього), в той час як з групи, де діти запам'ятовували повільніше, лише 6 пригадували числа в певному порядку.

Запам'ятовування слів.

При заучуванні слів повторення також залишалось наших школярів основним способом запам'ятовування. Групування слів, по суті, не використовувалось. Але в процесі відтворення, як це видно з аналізу об'єктивних даних, багато досліджуваних тим чи іншим чином зв'язували слова між собою. Так, у 12 досліджуваних, з числа що показали кращі результати запам'ятовування, деякі слова об'єднувалися в пари за ознакою близького смислу (кофта–туфлі; ложка–виделка; булка–масло), у 3 досліджуваних спостерігалось групування на основі звукової схожості (білка, булка, банка), і, нарешті, у 9 досліджуваних поряд з відміченими прийомами, слова об'єднувалися при відтворенні за просторовою суміжністю в ряду (два- три перших чи останніх слова).

З групи, де зачували повільно, 11 учнів відтворювали слова за суміжністю, а 5 взагалі без будь-якої системи.

Слід відмітити, що і в цьому випадку, так само як і при пригадуванні чисел, багато школярів, навіть з тих, які використовували групування, в своїх звітах заперечували застосування будь-яких прийомів в процесі пригадування.

Наприклад, один з розвинутих, швидко запам'ятовуючих учнів (Рома М.), який, відтворюючи слова, часто об'єднував їх за смислом, а на питання, чи пов'язував він слова між собою, щоб краще їх згадувати, відповів: “Ні, я слова не пов'язував. А вони не пов'язані ніяк”.

Таким чином, не групуючи матеріал свідомо, деякі школярі групували його, хоча б і частково, в несвідомій формі.

Запам'ятовування фраз.

При запам'ятовуванні фраз багато школярів знову-таки використовували просте повторювання (окремих речень або слів), але

разом з цим 11 з 15 швидко запам'ятовуючих і троє з числа повільно запам'ятовуючих як в процесі запам'ятовування, так і особливо пригадування поділяли матеріал на “важкий” та “легкий”. Важкими вважалися числа, які входили до складу кожної фрази і на які досліджувані звертали під час читання особливу увагу: “Ті числа, які погано запам'ятовуються, я намагаюся повторити, думаю про них” (Віталік К.), “Я думала і тоді, коли читала речення, і тоді, коли розказувала. Коли читала, намагалася встигнути повторити числа, оскільки їх важко запам'ятати. Коли розказувала, спочатку думала про себе: яке слово треба сказати, а потім говорила вголос” (Анна П.).

Така організована і цілеспрямована діяльність при запам'ятовуванні і пригадуванні мала місце, як було сказано, у 11 учнів, що показали кращі результати, та у 3, що заучували повільно. Всі ж інші школярі 4 з швидко запам'ятовуючих та 12 повільно запам'ятовуючих заучували матеріал пасивно. Як вони самі казали, вони “нічого не робили”, аби добре запам'ятати та пригадати заучене. Ні один з них не намагався тим чи іншим чином зв'язати між собою розрізнені фрази.

Запам'ятовування тексту.

Запам'ятовування текстів також не було у всіх учнів четвертого класу однаковою за характером та ступенем складності.

Для невеликої кількості дітей 8-ми з групи добре запам'ятовуючих запам'ятовування та пригадування характеризуються певним ступенем активності. Ці учні під час читання свідомо зосереджували свою увагу на тексті, не звертаючи увагу на зовнішні подразники. “Коли я читаю, думаю лише про те, аби краще запам'ятати та розказати, а всі інші думки від мене тікають” (Денис П.). Один з цих учнів (Юра П.) під час читання контролює, що було ним пропущено у процесі попереднього пригадування оповідання. “Ой, скільки ж я

пропустив!” – говорить він, читаючи оповідання вдруге, та ставить під час другого читання мету – запам’ятати пропущені речення. “Коли я читав вперше, – говорить він, – я нічого не повторював, тільки думав, а потім почав повторювати про себе ті речення, які пропускав. Коли розповідав, згадував, про що говориться далі. Оповідання легко запам’ятати, коли все на одну тему йде”.

В процесі відтворення текстів 6 з цих 8 учнів свідомо намагалися використати план оповідання. Так, Люда Д. на питання дослідника: “Чи був у тебе в голові план оповідання, чи думала ти, що розповісти спочатку, а що потім?” – відповідала: “Так, у мене був план. Я спочатку говорила, який вовк, як він виглядає, потім – де він живе, що їсть і як за вовком полюють”. Як правило, план розповіді з’являється у школярів наприкінці заучування (після третього прочитання тексту), а деякі стали користуватися планом лише при заучуванні другого варіанту тексту. Можна думати, що цим частково пояснюється збільшення середніх вікових показників при запам’ятовуванні другого варіанту матеріалу.

Іншим чином проходило запам’ятовування у інших 8 учнів четвертого класу, куди увійшли 5 повільно запам’ятовуючих та 3 з групи швидко запам’ятовуючих. Тільки 3 з них використовували такий знайомий їм прийом, як повторення окремих речень. Пояснюється це, здається, тим, що у багатьох школярів цієї групи техніка читання була ще недосконалою і процес читання був важким для них; тому виділяти речення, що важко запам’ятовуються, вони не вміли. Із матеріалів, одержаних від учнів цієї групи, видно, що процес запам’ятовування текстів проходив у цих дітей пасивно. “Коли читала – не думала, а коли розказувала – спочатку подумаю про себе, а потім скажу вголос” Діна К..

Пригадування текстів у цих дітей протікало також без планів. Особливо виділяються в цьому відношенні 3 учнів, що показали найнижчі результати по всіх видах матеріалу, і в першу чергу при запам’ятовуванні текстів. Ці діти відтворювали тексти як ряд непов’язаних між собою

розрізнених речень. Після першого читання вони відмовлялися взагалі що-небудь відтворювати. Одна з цих досліджуваних (Евеліна О.) після першого читання розповіді “Вовк” не змогла навіть відповісти на питання експериментатора: “Про кого ця розповідь?” Ці діти не використовували ніяких прийомів запам’ятовування і пригадування. Деякі з них взагалі відмовлялися відповідати на питання дослідника.

3.2. Висновок до проведеного дослідження

Отже підсумуємо і дамо характеристику запам’ятовування в учнів четвертого класу.

Перш за все необхідно відмітити, що запам’ятовування експериментального матеріалу викликало у багатьох дітей цього віку серйозні труднощі.

Пояснюється це перш за все тим, що кількість прийомів довільного запам’ятовування, яким володіють школярі, є ще дуже невеликою і запам’ятовування у великому ступені залишалось ще звичайним, тобто не було ніяких спеціальних засобів, прийомів. Так, ніхто з другокласників не використовував такого прийому, як співвіднесення заученого з раніше відомого. Тільки ті діти, які вчилися добре і відмінно, при відтворюванні користувалися досконалим групуванням, матеріалу на головне та другорядне, виділяли опорні пункти.).

Одержані дані ще раз підтверджують висновки А. А. Смирнова та П. І. Зінченка про те, що мнемічна дія відстає в своєму формуванні від пізнавальної; вона формується наче після пізнавальної дії та на основі її, тому вона може здійснюватися як самостійна та цілеспрямована дія тільки в тому випадку, якщо пізнавальне орієнтування здійснювалось швидко, легко, не потребуючи спеціальної активності досліджуваного. В тих же випадках, коли матеріал, що пропонується, викликає труднощі у розумінні (як це має місце у наших школярів, установка на запам’ятовування чинить

негативний вплив як на результат запам'ятовування, так і на розуміння. Це знову ж таки співпадає з тим, що було відмічено в роботі А. А. Смирнова, дослідження якого показали, що якщо підкреслення мнемічного завдання відбувається ще до того, як розуміння завершилось, воно негативно впливає на розуміння. Цікаво також, що у більшості наших школярів суб'єктивна оцінка особливостей запам'ятовування та пригадування розходилась з об'єктивними даними.

Отже, ми можемо зробити певний висновок за нашим експериментальним дослідженням, що в нашому досліджуваному класі у дітей погано розвинута пам'ять. В порівнянні з 4 «А» класом у цьому класі немає відмінників, та й дітей які вчаться на добре також небагато. Учні погано запам'ятовували пропонований нами матеріал, навіть образні картинки вони не всі відтворювали у пам'яті. А з названими цифрами і прочитаним текстом було їм надзвичайно важко.

Отже ці діти потребують розвитку пам'яті, і якщо на даний час їм її не покращати то надалі будуть ще серйозніші проблеми у навчанні. Звичайно дитина стане дорослішою, вона зможе і сама тренувати пам'ять, але коли вона буде знати як і коли це робити, бо їй підкаже вчитель або хтось із батьків, це буде значно легше і зрозуміліше.

Висновок

Наша освіта використовує переважно **пам'ять** дитини. І шкільні бали оцінюють фактично її — запам'ятав чи ні програмний матеріал, особливо з гуманітарних предметів. Прикро, але освіта і сьогодні здебільшого орієнтується на засвоєння певних знань, а не на розвиток учня. Продовжує панувати хибне уявлення: якщо дитина вчить вірші, формули тощо, то пам'ять автоматично розвивається й освіта не вважає за потрібне цілеспрямовано працювати над цією властивістю. І ми погоджуємося з тим що, якщо в родині дитини не приділяють достатньої уваги розвитку пам'яті, то школа залишається чи не єдиним місцем, де діти мають змогу працювати над мнемонічними вміннями. Адаже ні середньо-спеціальні, ні вищі навчальні заклади, ні, тим паче, професійні колективи не займатимуться цим питанням. З огляду на те, що існує позитивна залежність між обсягом пам'яті й успішністю навчання і навпаки, ми прирікаємо дітей з дефіцитарними параметрами її характеристик на хронічне відставання. Це підтверджують і наші дослідження, у ході яких виявлено, що в старших класах рівень успішності дітей і розвитку пам'яті (особливо оперативної) значно корелюється.

Для спростовування цього положення потрібна організація особистісно орієнтованого навчання розвивального характеру. Робота з розвитку мнемонічних можливостей дитини має стати в школі XXI століття повсякденною реальністю, бо хороша пам'ять не тільки складова психічного здоров'я людини, а й одна з його детермінант.

Корекція пам'яті передбачає не тільки дії учня, а й **використання вчителем форм, методів і засобів навчання** залежно від даних моніторингу процесу навчання, створення ситуацій, в яких учневі потрібно застосовувати мнемоніку, оскільки без допоміжних засобів він не зможе виконати завдання. Використовуючи спеціальні вправи, ігри-вправи, відповідно організовуючи

навчальний процес, учитель здійснюватиме корекцію мнемонічних можливостей дитини, підтримуватиме їх у належному стані, оскільки пам'ять потребує постійного підкріплення. Для цього потрібно не просто працювати над розвитком якогось виду пам'яті, а над усіма вказаними в цій роботі параметрами, оскільки зміцнення пам'яті є аспектом загальної проблеми розвитку особистості. **Розвиваємо пам'ять — накопичуються знання, покращуються засоби їх зберігання, а отже покращується пам'ять і забезпечуються умови, за яких діти здатні досягти значно більших результатів у навчанні.**

Хоча **раціональні прийоми запам'ятовування учень має виробити сам і довести їх до рівня активної (а не пасивної) розумової навички**, саме ми, вчителі, маємо ознайомити його з відомими мнемонічними прийомами. Якщо вчитель вказує учневі тільки те, що треба вивчити, не турбуючись про те, як він вчитиме, то способи запам'ятовування складуться стихійно і, здебільшого, нераціонально. Тому потрібно вивчати з учнями різноманітні механізми запам'ятовування, які б учень міг спробувати і вибрати той, що підходить саме йому. Також потрібно з'ясувати індивідуальні особливості мнемонічних прийомів учнів, без чого неможливо створити сприятливі умови для розвитку пам'яті дитини. Потрібно намагатися зробити так, щоб учень **усвідомив** мнемонічні прийоми, якими він користується.

Основні мнемонічні завдання педагога:

- формування сприятливих умов для роботи пам'яті конкретної дитини;
- допомога учневі у знаходженні власного, ефективного для нього способу запам'ятовування;
- сприяння усвідомленню учнем своїх мнемонічних можливостей і вмінню відокремити засіб від результату.

Покладаючись на пам'ять, дитина має створити власний персональний стиль, який удосконалюватиме все життя. Це мають бути способи, які

відповідають індивідуально-психологічним особливостям конкретного учня. Тільки такі способи швидко автоматизуються і стають здібностями учня. Спочатку ці системи, на думку дослідників, є декларативними знаннями, а в міру їх удосконалення стають процедурними, автоматизованими. А отже діти матимуть спеціальні мнемонічні знання і навички. Створена в такий спосіб **метапам'ять** (пам'ять про свою пам'ять) з віком може удосконалюватися, збагачуватися ефективними стратегіями індивідуального запам'ятовування.

Звичайно, досконалих мнемонічних засобів поки що не існує, а тому учні повинні знати, що їх пам'ять має право і на помилку.

Вчитель має також пояснювати учням, як влаштована пам'ять, за яких умов вона працює краще, за яких умов відбувається її розвиток, знаходити **яскраві приклади розумового довголіття людей**, великих мнемоністів (Грегорфон Фейнегель, Шрамм, Арну, Еткін, Шерешевський тощо). Це надихатиме дітей на діяльність у цьому напрямку. Наприклад: сіетлське лонгитюдне дослідження виявило: навіть у зрілому віці людям вдавалося покращити пам'ять, якщо вони активізували такі компоненти: бездіяльність, послаблення мотивації, відсутність вправ. Слід підтримувати у дітей віру в можливості покращення пам'яті, використовувати мнемонічно сприятливі навчальні методи, засоби контролю й оцінювання. Наприклад, заохочуйте більшим балом відповіді, що демонструють наявність обробки інформації, а не дослівне відтворення.

Відомо, що пам'ять в її розвитку і функціонуванні тісно пов'язана з інтелектом, вона не може розвиватися без паралельного розумового розвитку. Дефіцитарність окремих її параметрів можна компенсувати за рахунок розвитку мислення.

Додатки

ПРАВИЛА РОБОТИ З ПАМ'ЯТТЮ

1. Завчай, прагнучи знати, став мету запам'ятати надовго.
2. Виділяй, співвіднось і групує матеріал — хто добре усвідомлює, той добре запам'ятовує і довго пам'ятає.
3. Якщо отримав завдання у вівторок, а відповідати потрібно в п'ятницю, не чекай четверга — вивчи одразу, а напередодні тільки повтори.
4. Завчай і повторюй невеличкі шматки ще доти, як матеріал почав забуватися.
5. Коли вчиш, записуй, малюй схеми, діаграми, таблиці, графіки, карикатури, порівнюй з тим, що знав раніше.
6. Якомога швидше, не чекаючи повного заучування, намагайся відтворити матеріал, заклавши книгу.
7. Використовуй прийоми мнемотехніки (засновані на використанні образного мислення, асоціацій, уяви, фантазії). Мнемонічні прийоми — це своєрідні хитрощі, що полегшують запам'ятовування шляхом штучних асоціацій. Наприклад, послідовність кольорів спектру школярі нерідко запам'ятовують за допомогою фрази «Чепурний пузатий жук з'їв барвистий свіжий фрукт», де початкові літери слів кодують назви кольорів.
8. Після математики — вчи історію, після фізики — літературу: пам'ять любить різноманітність.

Список використаної літератури:

1. Вейн А. М., Каменецкая Б. И. Память человека. — М.: Наука, 1973. — 203 с.
2. Добровольська Л. Розвиток пам'яті та уяви М., Вища освіта. — 1999.
3. Дрозденко К. С., Чернецька Л. В., Дрозденко О. В. Пам'ять – важливий психологічний компонент засвоєння знань // Початкова школа. — 1994. — №
4. Жариков Є., Крушельницький Є. Гімнастика для розуму // Завуч. — 1999. — № 4.
5. Зінченко П. І., Рєпкіна Г. В. Пам'ять і її розвиток. — К.: Т-во «Знання» УРСР, 1965. — 48 с.
6. Истомина З. М. Развитие памяти. — М.: Просвещение, 1978. — 120 с.
7. Клацки Р. Память человека: Структуры и процессы: Пер. с англ. — М.: Мир, 1978. — 319 с.
8. Леонтьев А. И Развитие памяти. — М.: Учпедгиз, 1931. — 279 с.
9. Познавательная активность в системе процессов памяти / Под ред. Н. И. Чуприковой. — М. Педагогика, 1989. — 192 с.
10. Развитие логической памяти у детей / Под ред. А. А. Смирнова. — М.: Педагогика, 1976. — 256 с.
11. Роговин М. С. Проблемы теории памяти, — М.: Высш. шк., 1977. — 180 с.
12. Соколов Е. И. Механизмы памяти. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. — 175 с.
13. Овчаренко К. С. Як розвивати пам'ять, мислення і розумові сили дитини // Педагогіка В. Сухомлинського як втілення гуманістичних загальнолюдських ідеалів. — Миколаїв, 1998. — 120с.
14. Підласий І. П. Система засвоєння-забування // Педагогіка і психологія. — 1995. — № 2.
15. Возрастные и индивидуальные различия памяти / Под ред. А. А. Смирнова. — М.: Просвещение, 1967. — 300с.
16. Общая психология / Под ред. А. В. Петровского. — М., 1977.